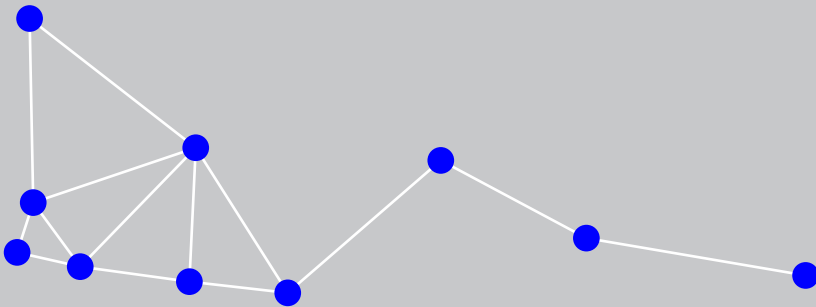
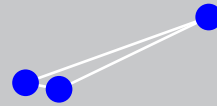
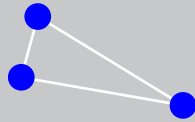
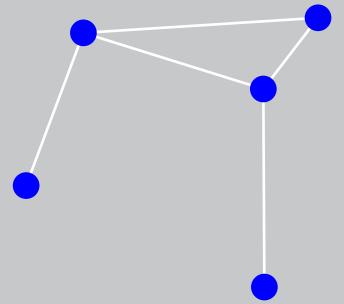
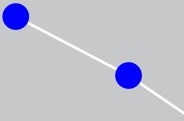
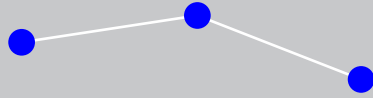
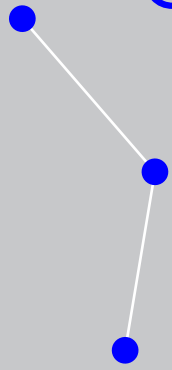

3. Sisseränne ja lõimumine

Anu Realo

Peatüki kolm peamist sõnumit

1. Lõimumisel on märgata positiivseid arenguid, näiteks on järk-järgult suurenenud Eesti kodanike osa elanikkonnas eelkõige noorema põlvkonna seas, kuid ühiskonda iseloomustab endiselt lai rahvus- ja keelepõhine lõhe. Märkimisväärsed etnilised erinevused ei esine ainult Eestis elavate inimeste väärtuste ja identiteedi, vaid ka nende õpiedu, haridustaseme, ameti, töökoha, sissetuleku ja elukoha lõikes.
2. Eestlaste ja eestivenelaste meediaruum kattub vaid vähesel määral. Eestlased jälgivad pigem kohalikku eestikeelset meediat, kuid venekeelse elanikkonna meediatarbimine hõlmab peale kohaliku venekeelse meedia ka Venemaa ning teiste riikide kanaleid. Seega ei ela eestivenelased täielikult Venemaa meediaruumis, nagu sageli ekslikult arvatakse, kuid on tõsi, et kohalike eestikeelsete kanalite jälgimine on viimase kümnendi jooksul järjepanu vähenenud.
3. Eesti ühiskonna eduka lõimumise olulisemaid takistusi näib olevat eestlaste ja eestivenelaste ühiste sotsiaalvõrgustike vähesus ning ühise meedia- ja aruteluvälja puudumine, mille algpõhjusted on ennekõike senises erikeelses ja -meelses hariduskorralduses. Just haridussüsteemil on peale tööturul vajalike ametioskuste õpetamise ja ühiste väärtuste ning identiteedi kujundamise tähtis roll ka rahvusüleste suhtlus- ja koostöövõrgustike loomisel.

Lõimumise väljakutsed: nõukogude aja pärand ja uussisseränne

„Maailm, nagu me seda tundsiime, ei ole enam endine“

2016. aasta 4. jaanuaril hakkas kehtima seadus, mille järgi peavad reisijad Taani ja Rootsi piiril esitama isikut tõendava fotoga dokumendi. Seaduse jõustumine lõpetas enam kui 50 aastat kestnud vaba liikumise nende riikide vahel ja tõi kaasa pikad ooteajad ning ummikud Öresundi väina sillal, mis oli enam kui 15 aastat Rootsi ja Taani koostöö, nende majandusliku, kultuurilise ning poliitilise lõimumise, riigipiire ületava ühise Öresundi piirkonna sümbol. Vaid mõni kuu varem olid ilmunud kõrged okastraadiga kaitstud piirdeaiad nii Ungari ja Serbia kui ka Austria ning Sloveenia piirile, et takis-

tada migrantide ja põgenike saabumist riiki, kuid sellega piirati mitte ainult inimeste, vaid ka loomade ja teiste metsaelanike vaba liikumist. 2016. aasta jaanipäeval hääletasid Ühendkuningriigi kodanikud, et soovivad oma riigi lahkumist Euroopa Liidust ja selle jätkamist iseseisva sõltumatu riigina. Nii on piirideta ja müürideta Euroopa, nagu me seda aastakümneid tundsiime, käesoleva inimarengu aruande kirjutamise ajaks vähemasti ajutiselt lakanud olemast. Lisades siia veel Ameerika Ühendriikide presidendi Donald Trumpi tema esimesel tööpäeval allkirjastatud määrused, mille kohaselt ehitatakse müür USA ja Mehhiko piirile ning keelati riiki siseneda seitsme valdavalt islamiusulise riigi kodanikel, on mõistetav, miks üha enam kõlab meedias tõdemus, et mitte ainult Euroopa, vaid kogu maailm, nagu me seda tundsiime, ei ole enam endine.

Maailma tõmbetuultest ei ole puutumata jäänud ka Eesti, kellest on saanud uue külma sõja koidikul taas oluline piiririik Euroopa ja Venemaa vahel, lääne ja slaavi-ortodoksi tsivilisatsioonide kokkupõrke joonel (Huntington 1993). Ainuüksi 2016. aasta novembri jooksul ilmus ajalehes New York Times Eesti kohta neli põhjalikku lugu, mida oli rohkem kui paaril eelmisel aastal kokku ja mille pealkirjad kõnelevad ise enda eest (nt „Spooked by Russia, Tiny Estonia Trains a Nation of Insurgents“ (31.10.2016)). Kui siia lisada USA mõjuka vabariiklase Newt Gingrichi väide telekanali CBS hommikuprogrammis (21.07.2016), et „Eesti on Peterburi äärelinn,“ mille nimel pole mõtet tuumasõda alustada, ei pane ajakirjas Wall Journal Street ilmunud lugu „Why Die for Tallinn“ (25.07.2016) enam kedagi imestama. Just see, et Ameerika Ühendriigid olid valmis võtma suuri riske väikeste ja kaugete kohtade kaitsmiseks, hoidis NATO-t külma sõja ajal koos ja kaitses Lääne-Berliini kui vabaduse saart keset totalitaarset ning nõukogude võimu mõjuväljas olevat Ida-Saksamaad. Nüüd on samas rollis Eesti, kelle saatus ja kohustus on olla läänelike väärtuste ning demokraatia viimane vahipost ida suunal. Just seepärast tasub surra ka Tallinna eest ja just sel põhjusel on Eesti ühiskonna sotsiaalse sidususe küsimus olulisem kui kunagi varem.

Kas venelasest võib saada eestlane?

Euroopa rändekriisi taustal on mured ja arutelud eestluse sisu ning olemuse üle omandanud laiemat tähendust ja väljunud vastandusest eestlased ja mitte-eestlased (varem ka muulased), kelle all kaua aega peeti silmas üksnes Eesti venekeelset elanikkonda. See muidugi ei tähenda, et 25 aastat kestnud lõimumine oleks lõppenud või saavutanud soovitud eesmärgid. Kuigi Eesti ühiskonna integratsioonimonitoringu viimase aruande (Kallas *et al.* 2015) kohaselt on tõesti märgata positiivseid arengujooni, sh eesti keele oskuse paranemine eestivenelaste seas ja asjaolu, et nii eestlaste kui ka

eestivenelaste suhtumine omavahelistesse kontaktidesse on muutunud märgatavalt positiivsemaks, toob aruanne välja ka negatiivsed suundumused ja murekohad. Näiteks väheneb määratlemata kodakondsusega isikute hulk Eestis ikka väga aeglaselt hoolimata asjaolust, et nende seas on suur osa Eestis sündinud ja eesti keelt oskavaid noori. Endiselt tekitab muret Ida-Virumaa, mille lõimumisnäitajad on teiste piirkondadega võrreldes märgatavalt madalamad. Ka on eestivenelaste hulgas viimase viie aasta jooksul oluliselt suurenenud Eestis elavate rahvusrühmade sotsiaal-majandusliku ning poliitilise ebavõrdsuse tajumine.

Lõimunud ühiskonna ülesehitamist on muu hulgas takistanud eestlaste vähene lõimumisvalmidus ehk soov ja valmisolek kaasata Eestis elavaid vähemusi ühiskondlikku ja kultuuriellu (Kallas *et al.* 2015). Tõeline lõimumine, nagu seda Kanada Queensi ülikooli emeriitprofessor John W. Berry on paljudes teadustöös (nt Berry, 2000) ja intervjuudes väljendanud, on kahesuunaline protsess, „eri kultuuridest pärit inimeste kohtumine, mitte ühe tirimine teise rüppe. /.../ See on kahesuunaline tänav, kus kõik peavad millestki loobuma, et midagi võita“ (Eesti Päevaleht, 29.11.2016). Eestlaste valmidus kaasata siinseid venelasi ühiskonna toimimisse enesega võrdsel alusel on aastate jooksul oluliselt suurenenud, kuid sellegipoolest ollakse endiselt ettevaatlikud. Näiteks kui eestivenelased leiavad, et rahvus ei ole peaministri ameti juures määrava tähtsusega või näevad eestivenelasest peaministrit pigem positiivses valguses, on ligikaudu poolte (49%) eestlaste suhtumine sellesse, et Eesti järgmiseks peaministriks saaks venelane, pigem negatiivne (Kallas *et al.* 2015). Seega, kuigi mitte-eestlaste integratsiooni sihtasutusest on aastate jooksul saanud integratsiooni ja migratsiooni sihtasutus Meie Inimesed, ei ole siinsetest venelastest siiski saanud kõigi eestlaste jaoks „meie inimesi“, kelle kätte muude asjade kõrval võiks ka riigi juhtimise usaldada. Pigem vastupidi: avalikus ruumis on muutunud tavaliseks kõneleda sellest, et välisminister ei sobi Eesti presidendiks, sest ta on venelane, või haridusminister peaks olema ütlemites ja tegudes üliettevaatlik, sest ta on juurteta „sisserändaja poeg roosast erakonnast“. Nõnda räägib arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ üht ja teatud osa meie arvamusiidreid paraku hoopis teist keelt, mis lõimumisprotsessile ilmsesti kaasa ei aita.

Uuseestlaste tulek

Eestivenelaste lõimimise kõrval, mida on peetud iseisvuse taastanud Eesti suurimaks väljakutseks ja millele on viimase 25 aasta jooksul palju aega ning raha kulutatud, on vähem tähelepanu pälvinud uued tegijad lõimumisprotsessis: uussisserändajad ja Eestisse tagasi-pöördujad. Tegemist pole sugugi marginaalse hulga inimestega, keda saaks või võiks ignoreerida. Statistika-

ameti andmetel rändas Eestisse aastatel 2010–2014 ligikaudu 17 100 inimest, nende seas ligikaudu 7300 Eesti ja 5400 Ukraina ning Venemaa kodanikku. Neile lisaks oli Eesti 2016. aasta oktoobriks võtnud Euroopa rändekava alusel vastu 60 sõjapõgenikku Süüriast.

Paari aasta tagune ministeeriumide algatatud ja Balti uuringute instituudi korraldatud uuring „Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitika-ettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks“ tõi selgelt välja välismaalaste kohanemise toetusmudeli nõrgad küljed ja kitsaskohad: teenuste osutamine on killustunud, värbajate ja avaliku sektori koostöö on vähene, teave riigi ja kohalike omavalitsuste pakutavatest üldteenustest ja ka kitsamalt välismaalastele suunatud kohanemist toetavatest teenustest on halvasti kättesaadav ja sageli vaid eesti keeles (Kallas *et al.* 2014). Muu hulgas selgus uuringus oluline erinevus eestlaste ja välismaalaste arusaamas selle kohta, kus lõpeb sõnavabadus ja algab sallimatus ning vihakõne. Välismaalased pidasid sallimatuse ilminguks igasugust negatiivset arvamust inimese kohta tema etnilise, rassilise või religioosse tunnuse põhjal, kuid eestlaste arvates on sellised sõnavõttud õigustatud sõnavabaduse kaitseks. Kurikuulus näide on Martin Helme, praeguse riigikogu EKRE fraktsiooni esimehe sõnavõtt Tallinna TV saates „Vaba mõtte klubi“ (28.05.2013), kus ta otse-sõnu väitis, et Eesti „immigratsioonipoliitikas peaks olema üks lihtne reegel: kui on must, näita ust. /---/ Ma tahan, et Eesti oleks valge riik.“ Paljude eestlaste, kuid ennekõike Eestis elavate välismaalaste jaoks tuli ebameeldiva üllatusena, et avalikkuse ja valitsuse suhtumine väljaõeldusse ei olnud üheselt tauniv ega hukkamõistev. Nii võisime ka 2016. aasta sügisel rahvus-ringhäälingu veebilehelt lugeda, et sellised rassismist pakatavad aramusavaldused on lausa hädavajalikud, et ära hoida poliitilise korrektsuse „laastavat mõju“ Eestis, nagu see on juhtunud mitmel pool Lääne-Euroopas (ERR 12.10.2016). Kahetsusväärset on rassiline vihakõne ja ebavõrdne kohtlemine ka mitmes teises lääneriigis viimase aasta jooksul hüppeliselt kasvanud, sh näiteks Brexiti-järgses Ühendkuningriigis, või muutunud lausa igapäevase poliitilise retoorika ja otsuste osaks, nagu see on juhtunud Trumpi-ajastu USA-s.

Käesolev peatükk

Peatükk „Siseränne ja lõimumine“ püüab pakkuda värske vaate eespool käsitletud teemadele, analüüsida Eesti ühiskonna sidusust ja lõimumist ning selle aluseks olevaid või sellest tulenevaid rändeprotsesse põlvkondade lõikes. Paraku ei ole kõigi huvipakkuvate küsimuste analüüsimiseks piisavalt häid ja usaldusväärseid andmeid, eriti uussisserändajate identiteedi ning haridussüsteemis ja tööturul toimetuleku kohta.

Seetõttu kaldub peatüki peatähelepanu sarnaselt varasemate aruannetega ikkagi eestlaste ja eestivenelaste lõimumisprotsessi analüüsile.

Peatüki esimese alapeatüki „Kodakondsus ja poliitilised õigused rändeajastul“ keskmes on küsimus, milliseid probleeme toob Eesti demokraatiale kaasa elanikkonna jagunemine kodakondsuse alusel ja Eesti kodanike jätkuv väljaränne. 2011. aasta rahvaloenduse andmetel moodustasid Eesti kodanikud riigi elanikkonnast ligikaudu 85% ja nende osa on viimaste aastakümnete jooksul pidevalt suurenenud ennekõike määratlemata ehk n-õ halli passiga kodanike (6%) arvelt. Kolmanda märkimisväärse rühma (7%) Eesti elanikkonnas moodustavad Vene Föderatsiooni kodanikud. Artikli autori Kristina Kallase sõnul on tekkinud olukord, et ligikaudu 15% Eesti alalistest elanikest puuduvad poliitilised õigused (v.a õigus hääletada kohaliku omavalitsuse valimistel), kuid väljarände tõttu suureneb nende inimeste arv, kellel Eesti kodakondsuse tõttu on poliitilised õigused Eestis, kuid kes enam püsivalt Eestis ei ela. Just Eesti kodanikud moodustavad valdava osa (viimase kümnendi lõikes 77–94%) väljarännanud Eesti elanikest. Põlvkondlikest erinevustest rääkides teeb murelikuks asjaolu, et viimase integratsioonimonitooringu (2015) andmetel ei ole 19 protsenti teisest rahvusest inimestest, kes on nii ise kui ka kelle vanemad on sündinud Eestis (nn sisserännanute lapselapsed), Eesti kodanikud: 9% neist on Venemaa kodanikud ja 10% määratlemata kodakondsusega. Eesti kodakondsuse taotlemata jätmise põhjus on ennekõike vähene motivatsioon (vt ka Aune Valgu artikkel ptk 4.5): Eesti kodakondsust ei peeta mainekaks, oluliseks ega praktiliseks, sest Eesti kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist, küll aga võimaldab reisida nii Euroopa Liidus kui ka Venemaal ja SRÜ riikides. Nii on Eesti elanikkonda endiselt sisse kirjutatud mitte ainult identiteedi, vaid ka kodakondsuse alusel õiguslik nihe, mis takistab ühiskondliku sidususe tugevnemist.

Ühiskondliku sidususe oluline näitaja on ka ühine ja jagatud meediaruum. Triini Vihalemma artiklist „Meedia roll rändes ja lõimumises“ paraku selgub, et Eesti elanike meediakasutus on nii etnilis-keeleliselt kui ka vanuseliselt eristunud. Eestlased jälgivad pigem kohaliku eestikeelset meediat, kuid venekeelse elanikkonna meediatarbimine hõlmab peale kohaliku venekeelse meedia ka Venemaa ja teiste riikide kanaleid, samal ajal kui kohalike eestikeelsete kanalite jälgimine on viimase kümnendi jooksul järjepanu vähenenud. Seega oleks vale väita, nagu elaksid eestivenelased täielikult Venemaa meediaruumis, kuid on tõsi, et eestlaste ja eestivenelaste meediaruum kattub vaid vähesel määral. Meedia jälgimise ja lõimumise parim näitaja näib olevat päevauudiste jälgimise regulaarsus, pidevas infovoos olemine, mis aitab ühiskonnas toimuvat paremini mõista ja jälgida. Või vastupidi – tugevam side ja osalus ühiskonnaelus nõuab ühtlasi, et tuleb uudistega rohkem kursis olla.

Arvestades Eesti tööjõuturu etnilist ebavõrdsust (vt Ellu Saare ja Jelena Helemäe artikkel ptk 3.4), pole imestada, et eestlaste hulgas on iga päev uudiste jälgijaid oluliselt enam (61%) kui eestivenelaste seas (45%). Põlvkondlikud erinevused ilmnevad pigem eestlaste seas, kelle noorem põlvkond jälgib vanematega võrreldes rohkem välismeediat ja kellel on ühtlasi ka suurem rändehuvi ning mobiilsuskapital. Välismeedia osa rändes on raske muudest teguritest eristada, pigem võib olemasolevatele andmetele tuginedes väita, et tegemist on vastastikuse mõjuga: võimalik, et just soov Eestist lahkuda suurendab ka huvi välismeedia vastu, mitte vastupidi.

Peale etnilise lõhe kodakondsuses ja meediakasutuses avaldub etniline eraldatus endiselt üsna selgelt ka Eesti elanike elukohavalikus, nagu veenvalt näitab Kadri Leetmaa oma artiklis „Elukoht kui lõimumise mõõdupuu: muutused keelekogukondade elukohtade eraldatuses“. Suurem osa Eesti venekeelsest elanikkonnast elab praeguseni samades asulates (s.o ennekõike Tallinna paneelilamupiirkonnad ja endised militaarsed satelliitlinnad ning Ida-Viru tööstuspiirkond), kuhu asuti elama nõukogude ajal, samal ajal kui ülejäänud Eesti linnades ja maapiirkondades jääb venekeelsete elanike osa alla 5%. Paradoksaalsel kombel ei ole Tallinna elanike elukohavahetuse tulemusena viimase 15 aasta jooksul eestlased ja eestivenelased enam segunenud, hoopis vastupidi, etniline eraldatus nii Eesti asustussüsteemis tervikuna kui ka Tallinnas pigem kasvab kui kahaneb. Muret tekitab asjaolu, et venekeelne elanikkond koonduv üha rohkem neisse elamupiirkondadesse, kus elanike sotsiaal-majanduslik seisund on tervikuna madalam. Sama malli järgib uussisserändajate elukohavalik: endise Nõukogude Liidu aladelt sisserändajad asuvad pigem elama suurema venekeelse elanikkonna arvuga Tallinna paneelilamupiirkondadesse, kuid muudest Euroopa ja arenenud majandusega riikidest saabuvad valivad elukohaks kesklinna või sellele lähedal asuva mainekama piirkonna. Ennekõike üsna heal järjel uussisserändajate tõttu on nõnda mitu Tallinna kesklinna piirkonda (nt Kalamaja) muutumas senisest oluliselt mitmekultuurilisemaks ja –keelelisemaks.

Elukohavaliku etniline eraldatus ehk eestlaste ja eestivenelaste kaks paralleelühiskonda, nagu Kadri Leetmaa seda kujundlikult nimetab, peegeldab hästi olukorda Eesti tööturul, mida Ellu Saar ja Jelena Helemäe analüüsivad artiklis „Rahvuslik segregatsioon Eesti tööturul“. Kuigi horisontaalne etniline segregatsioon, s.o jagunemine tegevusalade lõikes, on Eesti tööturul 25 aasta jooksul pigem vähenenud, töötas 2015. aastal vaid kümnendik eestlastest ja alla kolmandiku eestivenelastest sellegipoolest segakollektiivides, kus eestlasi ning eestivenelasi oli umbes pooleks. Samal ajal töötas peamiselt eestlastest või eestivenelastest koosnevates töökollektiivides 80% eestlasi ja 50% eestivenelasi. Artikli autorid rõhutavad, et tegemist pole eestivenelaste vabatahtliku kapseldumisega, vaid pigem väljendab see

rahvuspõhist ebavõrdset kohtlemist Eesti tööturul, mida ka Eesti ettevõtjad ise tunnistavad ja eestivenelased selgelt tajuvad. Näiteks vene õppekeelega gümnaasiuminoorte hinnangul pole neil pelgalt venepärase nime tõttu Eesti tööturul tulevikku. Samuti on viimase 25 aasta jooksul suurenenud vertikaalne etniline segregatsioon tööturul: juhtide ja tippspetsialistide seas on märkimisväärselt enam eestlasi, kuid eestivenelaste esindatus on suurem liht- ja oskustööliste hulgas. Kahetsusvärselt on eestivenelastel eestlastega võrreldes ka võrdsete eelduste korral raskem soodsatele ametipositsioonidele pääseda. „Võitjad“ on vaid hea eesti keele oskuse ja Eesti kodakondsusega eestivenelased, kellel õnnestub läbi murda tegevusaladel, kus eestivenelased on üldiselt alaesindatud, näiteks poliitikas. Kui see raske läbimurre juba õnnestub, kaasnevad sellega ka väga head väljavaated hõivata juhi või tippspetsialisti koht.

Elukoha ja tööturu etniline segregatsioon ja selle püsimine on olemuslikult seotud etnilis-keelise eraldatusega Eesti haridussüsteemis, mida analüüsivad artiklis „Eesti koolisüsteemi väljakutsed: õpiedukuse erinevus erikeelsetes koolides ja sisserändajate koolivalikud“ Kairi Pöder, Triin Lauri ja Leen Rahnu. Autorite analüüsid 2012. aasta PISA andmete põhjal näitavad, et vene õppekeelega koolide õpilaste tulemused matemaatikas on märkimisväärselt madalamad kui eesti õppekeelega koolide õpilastel, jäädes eesti õppekeelega koolide tulemustest pea aasta võrra maha. See võib omakorda olla põhjus, miks vene õppekeelega põhikoolilõpetajad valivad tõenäolisemalt edasiõppimiseks kutsekooli, mitte keskkooli või gümnaasiumi, nagu seda teevad eestikeelse põhikooli lõpetanud õpilased. Püüdes selgitada eesti ja vene õppekeelega koolide õpitulemuste lõhet, leiavad autorid, et vaid väikest osa erinevustest saab seletada sotsiaal-demograafiliste taustatunnuste abil, millest kõige enam näib erinevusi suurendavat vene õppekeelega perede väiksem kultuuriline kapital. Nii on võimalik, et suure selgitamata lõhe taga on eespool kirjeldatud tööturu etnilisest segregatsioonist ja klaaslae efektist tulenev venekeelsete koolide õpilaste madalam õpimotivatsioon (vt ka Ellu Saare ja Jelena Helemäe artikkel ptk 3.4) või asjaolu, et eestikeelsed koolid on venekeelsetelt koolidelt „koore riisunud“. 2014. aastal oli vene keelt emakeelena rääkivaid õpilasi eestikeelsetes koolides ligi 10% ja varasemad uuringud on näidanud, et just parema sotsiaal-majandusliku taustaga venekeelsed pered, kes toetavad tugevamalt ka lapse õpimotivatsiooni ja haridusedukust, otsustavad panna lapse eestikeelsesesse kooli. Ka valdav osa uussisserändajate lapsi õpib Eesti tavakoolides, mitte rahvusvahelistes koolides. Sellest lähtub ka riiklik toetussüsteem, mis kehtib vaid eesti õppekeelega koolidele, kes sisserändajate lapsi vastu võtavad. Kuigi otsesed andmed uussisserändajate laste kohanemise kohta puuduvad, ollakse üldiselt arvamusest, et nad tunnevad ennast Eesti koolisüsteemis hästi.

Kokkuvõte

Nii Brexit kui ka hiljutised Ameerika Ühendriikide presidendivalimised jätsid endast maha lõhestunud riigid. Arvamustes lõhestunud aga pole üksnes Ühendkuningriik ja USA, vaid ka suurem osa Euroopa riike, eriti siis, kui kõne all on nende riikide ees seisvad olulised väljakutsed, näiteks põgenikekriis või sisseränne. Euroopa sotsiaaluuringu andmetel on aastatel 2002–2014 kahekordistunud nende eurooplaste hulk, kelle arvates ei tohiks väljastpoolt Euroopat vaesematest riikidest inimesi mingil juhul nende riiki lubada (11% vs. 20%). Taas aga näeme märkimisväärselt riigisisest arvamuste lahknemist lähtuvalt inimeste haridustasemest, vanusest ja sissetulekust: väljastpoolt Euroopat vaesematest riikidest pärit sisserändajate riiki lubamise vastu seisavad eriti sõjakalt vähem haritud, pigem vanema-ealised ning madalama sissetulekuga eurooplased ehk teisisõnu Brexiti ja Trumpi võimalikud toetajad. Selle peatüki artiklite põhjal kujunev pilt Eesti ühiskonna sidususest ja lõimumisest peegeldab suuresti seda, mida eespool nimetatud riikides näeme. Uurides näiteks Eesti elanike suhtumist homoseksuaalsusse, mis kooseluseaduse vastuvõtmise ümber puhkenud avaliku arutelu keskmes oli mõni aasta tagasi väga kuum teema, selgus samuti, et see on keskmisest enam vastuvõetav noorte (15–29-aastaste), kõrghariduse ja kõrgema sissetulekuga inimeste seas. Eespool nimetatule lisandus aga veel üks väga oluline tegur, nimelt vastaja etniline päritolu: suhtumine homoseksuaalsusse oli märgatavalt taunivam Eesti venekeelse elanikkonna seas (LGBT uuring, juuni 2014).

Paraku näitavad nii arvukad varasemad kui ka selle peatüki artiklites esitatud uuringute tulemused, et märkimisväärsed etnilised erinevused ei esine ainult Eestis elavate inimeste väärtuste ja hoiakute, vaid ka nende õpiedu, haridustaseme, ameti, töökoha, sissetuleku ja elukoha lõikes. Seega, kuigi meil ei ole heaks kombeks rääkida ebavõrdsusest või sotsiaalsest kihistumisest Eestis (Helemäe & Saar 2012), meenutab Eesti ühiskond aastal 2017 liigagi palju rahvus- ja keelepõhist klassiühiskonda, kus kõigele eespool nimetatule lisaks on isegi oodatava eluea pikkus ühe etnilise või keelerühma liikmete hulgas oluliselt lühem kui teises (Baburin, Lai, & Leinsalu 2011). Me ei saa muuta ajaloolisi ega poliitilisi põhjusi, mis on Eesti rahvastiku koosseisu kujundanud nii, nagu me seda praegu teame, kuid Eesti sajanda sünnipäeva lävel võiks seada eesmärgi, et kõik Eestis elavad inimesed tunneksid ennast tõesti „meie inimestena“.

Oluline samm edasi oleks ühine arusaam, et kuigi ametlikult räägime kogu ühiskonda hõlmavast lõimumisprotsessist, oleme salamisi siiski lootnud ja eeldanud, et küll eestivenelased aegapidi iseeneslikult eestlaste hulka sulanduvad. Paraku ei ole seda 25 aasta jooksul juhtunud, isegi mitte sisserännanute lapselaste

seas. Pigem on tulemuseks separatsioon, kus venekeelne elanikkond on surutud või tõmbunud omaette füüsilisse ja sotsiaalsesse ruumi või marginaliseerumine, kus Eestis sündinud ja kasvanud venekeelsed noored ei tea, kes nad tegelikult on, ega oska ennast samastada ühegi rahvuse või kultuuriga. Avatud Eesti identiteedi kujunemine annab lootust, et eestlased on valmis lõimumisprotsessis eestivenelastele sammu lähemale astuma (vt Aune Valgu artikkel ptk 4.5), kuid peale üldise sallivuse ja ligimesearmastuse kasvu on ilmselgelt hädavajalikud olulised muudatused kodakondsus- ja hariduspoliitikas, mida on varem rõhutanud ka Eesti ühiskonna integratsioonimonitooringu 2015 autorid (Kallas *et al.* 2015). Kuid edukaks lõimumiseks peaksid ka eestivenelased (ja uussisserändajad) senisest enam ja aktiivsemalt osalema ühiskondlikus ning poliitilises elus, usaldama võimuinstitutsioone, jälgima eestikeelset meediat, mis aitaks neil omakorda Eesti elu ja siin toimuvat paremini mõista. Selleks kõigeeks on hädavajalik eesti keele oskus, mis ei ole küll lõimumise peamine ega ainus, kuid selle üks oluline eeltingimus.

Kokkuvõtteks: eestlaste ja eestivenelaste paralleelmaailmade ühendamise küsimus ei taandu üksnes Eesti julgeolekupoliitilisele olukorrale või hirmule Venemaa ees, nagu seda meedias sageli käsitletakse. Kaaluks on Eesti demokraatia ja selle aluspõhimõtted, nagu inimväärikus, õiglus, sallivus ja võrdsed võimalused. Avatud Eestis, kelle ülesanne on muu hulgas olla läänelike väärtuste kaitsja tsivilisatsioonide kokkupõrke piiril, ei tohiks erinev rahvus, emakeel, usk ega nahavärv olla mis tahes erikohtlemise, diskrimineerimise või lihtsalt kapseldumise põhjus.

Viidatud allikad

Baburin, A., Lai, T., & Leinsalu, M. (2011). Avoidable mortality in Estonia: Exploring the differences in life expectancy between Estonians and non-Estonians in 2005–2007. *Public Health*, 125, 754–762.

Berry, J. W. (2000). Socio-psychological costs and benefits of multiculturalism: A view from Canada. In J. W. Dacyl & C. Westin (Eds.), *Governance and cultural diversity* (pp. 1–89). Stockholm: UNESCO & CIEFO, Stockholm University.

Helemäe, J., & Saar, E. (2012). Estonia: Highly unequal but classless? *Studies of Transition States and Societies*, 4, 49–58.

Huntington, S. P. (1993). The clash of civilizations. *Foreign Affairs*, 72, 22–49.

Kallas, K., Kaldur, K., Kivistik, K., Plaan, K., Pohla, T., Ortega, L. /.../ Väljaots, K. (2014). Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitikaettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks. <https://www.riigikantselei.ee/valitsus/valitsus/et/riigikantselei/strateegia/poliitika-analuusid-ja-uuringud/tarkade-otsuste-fondi-uuringute-kokkuvotted/TOF%20-%20uussisser%C3%A4ndajad%20-%20I%C3%B5puaruanne.pdf>. (vaadatud 31.01.2017)

Kallas, K., Vetik, R., Kruusvall, J., Saar, E., Helemäe, J., Kirss, L. /.../ Ubakivi-Hadachi, P. (2015). Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2015. <http://www.kul.ee/et/eesti-uhiskonna-loimumismonitooring-2015>. (vaadatud 31.01.2017)